

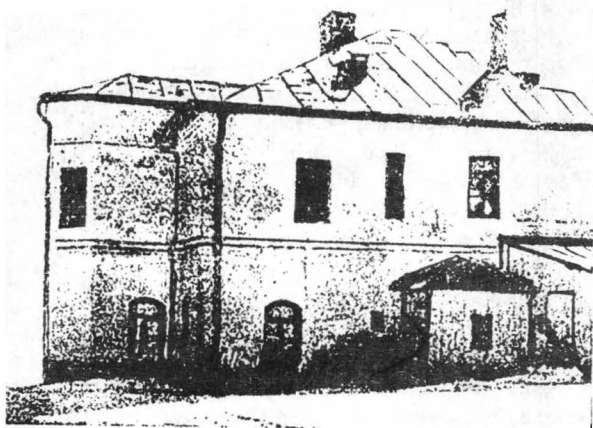
HANURILE ARMENEȘTI DIN SUCEAVA

**Edvard Jeamgocian ·
New York**

HANUL DOMNESC – CASA IOAN VON CAPRI

Hanul Domnesc - Casa Ioan von Capri
(Secolul XVIII, Vedere generală)

Hanul Domnesc - Casa Ioan von Capri
(Secolul XVIII, Înainte de restaurare)

La subsol era beciul unde se păstrau butoaiile de vin și care, prin tuneluri subterane, corespundea cu catacombele ce traversau orașul. În spatele casei era livada cu pomi fructiferi, în mijlocul căreia se găsea o masă rotundă pe postament de piatră și o bancă de piatră pe care a șezut

Situat în centrul orașului, pe strada Ciprian Porumbescu nr. 5, în apropiere de Strada Mare și Biserica Sf. Nicolae, Hanul Domnesc datează din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. În timpul voievozilor moldoveni a fost han domnesc, iar în timpul ocupației austriece – casă de oaspeți și casă de vânatoare, ca la sfârșitul secolului trecut să devină Jandarmeria Austriei din județul Suceava. Clădire veche, construită la marginea vetrei orașului din secolul XV, a fost declarat monument de arhitectură și restaurat în anii 1964-1966. Clădirea cunoscută sub numele de Hanul Domnesc nu se aseamăna cu celelalte hanuri moldovenesti din acea epocă. Deși avea ziduri groase de piatră îi lipsea locul de adăpostire a carelor cu mărfuri. Virgil Antonescu, arhitectul care a restaurat monumentul exprima îndoiele că această clădire străveche ar fi fost han, dar având în vedere că el a fost casă de oaspeți de vază, poate fi socotit ca cel mai de seamă han din oraș. Până la începutul secolului trecut era cea mai înaltă clădire din oraș. De formă pătrată, era construită pe două nivele și avea pe latura către stradă casa scării care ieșea din fațada casei. Acoperișul era din șită și avea patru coșuri de fum. Parterul, cu structura pe bolți, era împărțit în mai multe camere, având la etaj o sală mare care servea ca “sală de arme” și o terasă cu vedere la oraș.

Împăratul Iosif al II-lea în timpul vizitei sale la Suceava. În această grădină se mai afla și o construcție pătrată din piatră, lângă care, pe timpul când hanul era cazarmă, soldații făceau instrucție¹.

În timpul ocupației austriece din 1775 acest han devine proprietatea fraților Hovhanes și Avedik Capri. Avedik Capri murind în 1778, conacul intră în posesia fratelui său, Baronul Ioan-Hovhanes (Ohanes, Ivan sau Johan) Capri.

Numele inițial al familiei Capri era Capdebou. Familie moldovenească, refugiată în Transilvania datorită presiunilor de convertire la catolicism, revine în Moldova în a doua jumătate a secolului al XVII-lea². Străbunul familiei a fost Nicora Capdebou, mare negustor, care primește în anul 1655 titlul de cămăraș de la domnitorul Ștefan Gheorghe Voievod. Un pod din Vatra Dornei, "Podul Armeanului", a fost construit în memoria lui de către fiul său³.

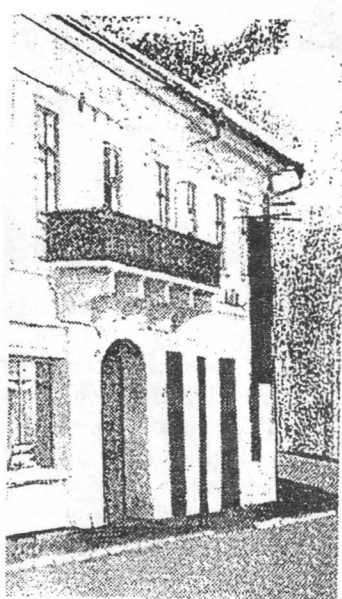
Kricor Capdebou (+1731 Sf. Cruce), fiul lui Nicora, mare negustor și fruntaș al comunității armene, mergând într-o zi la Iași ca reprezentant al comunității, este remarcat de domnitor care, neștiindu-i numele, îl invită înăuntru spunând: "Acel cu ochii căpri să vie înăuntru". De atunci această familie va purta numele de Capri.

Frații Ioan-Hovhanes Capri (1721-1791) și Andrieș-Avedik Capri (1726-1778), mari negustori și proprietari, devin foarte influenți în cercul Împăratului Austriac și al aristocrației habsburgice. Conacul lor – Hanul Domnesc – a fost gazda multor arhiduci și demnitari austrieci care veneau la Suceava fie în vizite oficiale, fie pentru petreceri de vânatoare. Ca urmare, frații Capri erau și ei la rândul lor, deseori invitați la-Curtea din Viena, unde li se acordau diplome și titluri de onoare. Împăratul Iosif al II-lea (1780-1790) a vizitat Suceava de două ori, în 1783 și în 1786. În prima vizită de șase zile în Bucovina, el a rămas două zile (15-16 iunie) la Suceava, iar în cea de-a doua numai o zi (25 iulie). În timpul acestor vizite el a fost oaspetele Baronului Ioan Capri, fiind găzduit în conacul acestuia din Hanul Domnesc. Tot în această casă a fost găzduit și Împăratul Francisc Iosif I, în timpul vizitei din 1880. Prietenia și aprecierea Împăratului a făcut ca acesta să-i acorde lui Ioan Capri titlul de baron sau Fraiher la 19 octombrie 1785⁴. Ioan-Hovhanes Capri era proprietarul satelor Iocobești, Băiășești și Meredța și plătea în fiecare an 3000 de florini Imperiului Austriac⁵. El a dus o activitate foarte rodnică și pentru biserica și comunitatea armeană. Prin influența sa la Curtea din Viena, Biserica armeană era bine văzută și recunoscută de Împărat. În timpul șederii sale în Suceava, în 1783, Împăratul Iosif al II-lea a făcut o vizită Bisericii Armene, însoțit fiind de Baronul Capri. Impresiile acestei vizite și le exprimă în scrisoarea din 19 iunie 1783, trimisă din Cernăuți Contelui Hadyc, președintele Consiliului Aulic de Război⁶. Ca urmare a acestei vizite, Ioan Capri primește numeroase enciclice de mulțumire din partea Catoligosatului și Patriarhatului Armean și este numit Președinte al comunității armene din Suceava. Fiind proprietarul mai multor clădiri pe strada unde se afla hanul a făcut ca această stradă să poarte numele de Kapri sau Kapigrasse. Ulița Capri se afla în apropiere de biserica armeană Sf. Treime (sec. XVII, azi dispărută) și este menționată într-un document din 1785.

În 1837, hanul trece, probabil prin moștenire, în stăpânirea fraților Tuman, Manea, Iacob și Bogdan Botoșan, după cum apare în registrul funciar, fasc. Nr. 1747 și nr. 844 din 11 decembrie 1837. Aceștia erau fiii preotului Hovhanes Botoșan, parohul bisericii armene Sfânta Cruce din centrul orașului⁷. Un document din 1828 arată că preotul Hovhanes Botoșan și fiii luptă împotriva Arhiepiscopului armeano-catolic Samuel Stepanovici, venit din Lemberg cu scopul de a-i converti pe armenii ortodocși la catolicism⁸. Pe frații Botoșan îi găsim consemnați în diverse documente din acea perioadă. Astfel, într-un raport din 7 noiembrie 1817 adresat Primăriei Sucevei, urmare a reclamației la Împărat a unor negustori suceveni, întâlnim pe negustorul Toma Botoșan. La cererea din 1 februarie 1828 a târgoveților din Suceava de a lăsa Arenii și Tătărașii ca imaș, semnează printre alții Iohan Botoșan preot alături de Toma, Bogdan și Cerchez Botoșan, iar mai târziu, în actul din 16 iunie 1848, printre semnatarii cererii adresate Prezidiului Provincial al Galiției de a alege

deputat propriu în Parlamentul din Viena, în persoana doctorului armean Cristof Petrovici, întâlnim pe Iakob Bottoschan, consilier municipal, Axenty Ioh(ann) Bottoschan, consilier municipal, Andreas Bottuschan, consilier municipal, Bogdan Ioan Botoșan, Iohann Thoma Bottushan și Axenti Stephan Bottushan⁹. Din 1878 hanul intră în proprietatea lui Iulius Morwitzer iar apoi, din 1921, în posesia lui Efren a lui Arip Comenski. Prin anii 1960 era casă de locuit cu mai mulți chiriași. Ceea ce este interesant că după ani și ani, în timpul restaurării hanului, arhitectul Virgil Antonescu obține informații referitoare la aspectul construcției de la doi armeni: Ștefan Miculi și Garabed Găină.

HANUL NICOLAIE VON CAPRI

Hanul Nicolae von Capri, 1808

Încă nu demult se putea vedea la Suceava o clădire veche, care a reprezentat "Hanul Capri". Hanul se afla situat pe strada Ștefan cel Mare (Republicii) la nr. 13, vis-a-vis de hotelul "Bistrița și în apropiere de Casa de Cultură. Construit în stilul hanurilor vechi moldovenesti era o clădire modestă compusă din două etaje și printr-o intrare boltită se ajungea la curtea interioară, în mijlocul căreia se găsea un puț mare de piatră. Curtea interioară era destinată adăpostirii cailor și căruțelor. Sub han o pivniță mare supraetajată, făcea legătura, prin tuneluri subterane cu "Hotelul de Moldavie" și Biserica Sfântul Dumitru, continuând până la râul Suceava. Acest han a aparținut familiei Baronilor Capri și a fost construit în anul 1808 de **Nicolaius von Capri**, proprietarul satului Teodorești. Două plăci de piatră situate pe peretele din stânga intrării, cu inscripții în limba germană și în limba armeană, atestau numele proprietarului și anul construcției hanului. Traducerea inscripției din limba germană, suna astfel: "Tuturor vizitatorilor o primire odihnitoare, locuitorilor orașului un loc de distracții, din partea lui Nicolaius Fraiher von Capri, anul 1808". Inscripția în limba armeană, din loc în loc degradată, se citea: "...din partea lui Niculai Caprieaņ, Baron din ordinul de onoare împărătesc 1808"¹⁰.

Nicolaius Fraiher von Capri (1738-1818) a fost fiul renumitului negustor sucevean Ioan Capri. După moartea lui Ioan Capri, Nicolae Capri împreună cu fratele său Varteres Capri (1737-1812) devin persoane foarte influente în oraș, cu puternice conexii în rândul oficialităților austriece, având numeroase diplome împărătești și hrsoave domnești. ei aveau o fabrică de manufactură în Viena și multe proprietăți în oraș. În anul 1789 ei sunt invitați, cu familiile lor, la Viena unde sunt primiți de Generalul Baron Carol von Entzenberg (1725-1810), fostul guvernator al Bucovinei, iar apoi de Împăratul Joseph al II-lea care le acordă titlul de Rahmchen Rhein. Portretele lor, comandate de Împărat, atârnă în salonul Curții Imperiale alături de persoanele de vază ale Imperiului. Nicolae Capri a fost vechilul comunității armenie din oraș, după cum vedem din documentul din 10 august 1795 de învoire cu orașenii de pe moșia Zamka, document în care el semnează în limba armeană¹¹. Despre el aflăm și din notele zilnice ale arhiepiscopului Iosif Argutian, publicate în revista "Karunk" 1863, p. 419-443, unde găsim următoarea notă: "1790 Ianuarie 27 – M-am dus la Botoșani și de aici la Suceava în vizită pastorală în mijlocul credincioșilor noștri. Am fost găzduit la **Nicolae Capri**.

Comandantul german (austriac) venise și el în întâmpinarea noastră cu soldați și a orânduit paza de onoare la poarta noastră în timpul șederii noastre la Suceava”¹².

Nicolae Capri a fost proprietarul hanului pentru o perioadă foarte scurtă, căci la sfârșitul anului 1808 îl donează Primăriei orașului. Pe la sfârșitul secolului trecut hanul purta numele de “Hotel Langer”, probabil după numele proprietarului din acea perioadă. La demolarea hanului s-au găsit în construcția lui rămășițe din ruinele Cetății de Scaun. Într-adevăr, după scrierile lui Dimitrie Dan, Guvernul Austriac ca să încurajeze emigrarea armenilor transilvăneni în Bucovina, le-a dat dreptul de a-și clădi casele folosind ruinele Cetății de Scaun¹³.

HANUL DONOVAC

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea a mai existat în Suceava și Hanul Donovac. Îl întâlnim menționat în Hrisovul Domnesc din 19 ianuarie 1673 dat de Petriceicu Voievod. Prin acest hrisov, domnitorul scutea Episcopia Armeană din Suceava de goștină și desetină, iar pe poslușnicii săi Donovac hangiu, Ștefan măcelarul și Theodor cojocarul de camână, contribuție, bezmen, slujbe și alte dări¹⁴.

Familia Donovac descinde dintr-o veche familie armenească originară din Lvov. Numele derivă de la cuvântul armenesc Donavak (don+avak = sărbătoare mare, sinonim cu numele – donabed don+bed, bed = șef cu sensul tot de mare -, care este folosit și în prezent sub forma Donabedian)¹⁵. Familia Donovac a fost una din cele 700 de familii armenesti lvoviene invitate de Alexandru cel Bun, prin Hrisovul din 8 octombrie 1418, să se stabilească în Suceava. De numele Donovac este legată legenda întemeierii Mănăstirii Hagigadar (Hagi+gadar = dorință, împlinire), închinată Sfintei Maria Precurata, Făcătoare de minuni. Tradiția atribuie construcția Mănăstirii Hagigadar în 1512 (numită și Mitocul Armenesc, deoarece la început a fost mănăstire de maici) fraților Drăgan și Bogdan (Asdvadzadur) Donovac. Ilegenda spune că frații Donovac mergând cu vitele de la Suceava la Buda petrec o noapte pe un deal lângă Suceava. Adormind, ei au avut același vis, auzind în vis cântecul îngerilor, și când s-au sculat au făcut jurământ că dacă afacerile le vor merge bine vor construi o biserică pe acest deal¹⁶. În Biblioteca călugărilor Mekhitaristi din Viena se păstrează un manuscris din anul 1583. “Act de donație a lui Donovac”, scris în limba tătară (kipceak) cu caractere armenesti. Manuscrisul conține lista donațiilor făcute de Sarkis oğlu din Seciov (Suceava) bisericilor armenice din Lvov. Pe una din cele două copii ale acestui manuscris, executate în 1829 și 1854, găsim următoarea notă: “Povestesc suvenii că biserica Hagigadar Sfânta Maria, de la Mitoc, în apropiere de locul Suceava, este construită de Donovac, după unii de Sarkis Donovac armeanul. Probabil că e acel Sarkis care e donator al bisericii din Lvov”. Această notă ne face să credem că numele armenesc al lui Drăgan era Sarkis¹⁷.

Drăgan Donovac avea mari proprietari în Suceava: casă pe Ulița Mare Armenească între cea a bătrânului Abraham și cea a lui Ioniță Chirică, cârciumă în Târgul Vitelor, între cârciuma lui Simion armeanul și a bătrânului Focșa, loc pentru trei meseriniți, unul lângă Marco și celelalte două lângă dughenele mănăstirii armenesti, fânețe lângă fânețele armenilor și lângă fântână, prisacă și două iazuri. Mai avea averi și la Cotnari, “șase fâlcii de vie la Cotnar cu teasc și pivniță din care patru fâlcii la Coce, iar două fâlcii sunt lângă cele de la capătul Piscului, pe mijloc între viile lui Manoli și ale armeanului Vartan”¹⁸. Afacerile și averile lui Drăgan Donovac sunt preluate de fiul său Bogdan. Din cauza tulburărilor interne din zilele lui Ioan Iacob Heraclid Voievod Drăgan și Bogdan Donovac sunt nevoiți să părăsească Suceava și să se stabilească la Lvov, unde aveau rude. Refugiați la Lvov, ei duceau un rol activ în negocierile politice din secolul al XVI-lea între Moldova și Polonia. Ei au jucat un rol important ca fruntași ai comunităților armenice din Moldova și Polonia și prin călătoriile dintre cele două țări, au apărut interesele conaționalilor lor din aceste țări¹⁹. Situația lui Bogdan Donovac, mare negustor de vite și fabricant de bere, se îmbunătățește odată cu venirea la

putere a lui Ieremia Movilă Voievod. Prin Hrisovul din 22 ianuarie 1597, dat la Suceava, Ieremia Movilă Voievod restituia lui Bogdan Donovacovici, “meserciu din Lvov” stăpânirea averilor lăsate de tatăl său Drăgan Donovac în orașul Suceava și împrejurimi, care fuseseră sechestrate și vândute de decedatul Domn Petre Șchiopul²⁰. După numele lui Drăgan Donovac s-a numit și o stradă din Suceava. Un document din 1793 atestă existența Uliței Donovac în partea de vest a orașului, în vecinătatea bisericii Sf. Nicolae.

HANUL PRUNCU

În secolul al XIX-lea a existat în Suceava și Hanul Pruncu, proprietatea familiei, de origine armeană, a cavalerilor de Pruncu. Despre el știm că era situat în centrul orașului și că avea loc de adăpostire a cailor și căruțelor. Prin anii 1840-1841 era centru de recrutare în armată a tinerilor din zonă. Preotul bucovinean Ieracle Porumbescu – Golembiovski (1823-1896), scriitor și compozitor, tatăl compozitorului Ciprian Porumbescu, în *Amintirile* din perioada tinereții, povestește că s-a dus la comisia de asentare (recrutare) din Suceava care se găsea în Hanul lui Pruncu²¹.

NOTE:

1. Virgil Antonescu, *Hanul Domnesc din Suceava – Restaurare*, în vol. *Monumente Istorice, Studii și lucrări de restaurare*, Direcția Monumentelor Istorice, vol. II, București, 1969, p. 99-121.
2. Emigrarea armenilor din Moldova în Transilvania a avut loc în perioada 1654-1684, anul de vârf fiind 1672. Numărul emigranților a fost de 10.000 de persoane după unele surse sau de 3.000 de familii după altele.
3. Suren Kolangian – *Suceava, capitala coloniei armenie din Moldova* (în manuscris).
4. Levon Babaian, *Armenii în Moldova și Bucovina* (în limba armeană), Tiflis, 1911, p. 140.
5. Dimitrie Dan, *Armenii orientali din Bucovina* (Traducere în limba armeană de Părintele Kricoriu Kalemkerian), Tipografia Mekhitaristilor din Viena, 1891, p. 41.
6. Levon Babaian, *op. cit.*, p. 111.
7. Ca relații de înrudire între cele două familii știm că Vartenig, fiica lui Avedik Capri, a fost măritată cu Asdvadzadur Botoșan, iar Hovsep N. Capri cu Mariam, fiica preotului Hovhanes Botoșan.
8. Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 44.
9. Vasile Gh. Miron, *Suceava – File de istorie – Documente privitoare la istoria orașului 1388-1918*, vol. I, Direcția Generală a Arhivelor Statului din RSR, București, 1989, doc. 371, p. 609, doc. 380, p. 629-631, doc. 394, p. 661-670.
10. T. Der-Grigorian, *Hotelul Capri din Suceava*, ziarul “Nor Ghiank” (Viață nouă), București, 16 noiembrie 1975. La demolarea hanului, aceste plăci au fost transportate la Biserica Sfânta Cruce din centrul orașului.
11. Vasile Gh. Miron, *op. cit.*, doc. 330, p. 530.
12. H. Dj. Siruni, *Armenii din Transnistria*, în ANI, Anuar de Cultură Armeană 1942-1943, București, 1943, p. 542.
13. Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 42 și Levon Babaian, *op. cit.*, p. 107.
14. Vasile Gh. Miron, *op. cit.*, doc. 198, p. 325.

15. Hracia Adjarian, *Dicționar Etimologic al numelor de familie armenesti*, vol. V, Editura Sevan, Beirut, 1972, p. 181.
16. H. Dj. Siruni, *ANI- Anuar de Cultură Armeană*, București, 1942-1943, p. 520.
17. Hagopos Dasian, *Catalogul Manuscriselor Armene din Biblioteca Mekhitaristilor din Viena*, tipografia Mekhitarian, Viena, 1895, doc. 559, p. 1028. În general, armenii moldoveni au purtat nume duble, armenesti și românești, cum ar fi Hovhanes = Ioan, Avedik = Andrieș, Asdvadzadur = Bogdan, Hacig = Cristea, Sarkis și Sahag = Sava etc. Numele Drăgan este foarte rar întâlnit la armeni și nu are echivalență armenescă.
18. Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 44.
19. H. Dj. Siruni, *op. cit.*, p. 520.
20. Vasile Gh. Miron, *op. cit.*, doc. 81, p. 208-212.
21. Ieracle Porumbescu, *Amintiri*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 135-136.

Mekhitarian = Congregație armeano-catolică de ordin religioas și cultural, formată din călugări armeni, numită după numele fondatorului ei, prelatul și omul de cultură Mekhitar Sebastiași (din Sebastia) (1676-1749). Congregația a fost înființată în 1701 în Constantinopol, cu scopul de a desfășura activități teologice, educaționale și culturale. Mutată în Europa, imediat după înființare, ea funcționează și în prezent în Veneția și Viena.